

Gyermekeink és a közoktatási törvény

Vagy húsz évvel ezelőtt családommal együtt végre sikerült hosszabb nyugat-európai körutazást tennünk. A máig ható felejthetetlen élmények sorából ezekben a hetekben kiáltoán előtérbe erőszakoskodik egy: az a döbbenet, amelyet egy svájci otthonban éltünk át. Az emlékek a közoktatásról szóló törvény tervezett módosításának szövegét olvasva tolnak elő.

Kinti barátnóm két, akkor óvodás korú gyermeke váltotta ki megrökönyödésünket. A két lány teljes szabadságban élte napjait. Azt tették mindig, amihez éppen kedvük volt. Tilalmak nem korlátozták őket. Ettek, ha akartak, és azt, amit megkívántak. Erőszakosan kikövetelték maguknak azokat a tárgyakat, ami épp az eszükbe jutott, hogy azután néhány perc múlva örökre megfedkezve róla otthagyják a lakás tetszőleges pontján. Bármilyen gyenge szülői ellenállásra hisztérikusan és nagy hangerővel reagáltak. Nemeszser a szemünk láttára egymás haját tépve, sivalkodva verekedtek össze és szitkozódtak apróságok miatt. A szeretet megnyilvánulásait nem lehetett megtapasztalni náluk. Egy-más vagy a család iránti alkalmazkodásnak a nyomát sem mutatták. Élvezhetetlenné, majdnem elviselhetetlenné tették a nyolc ember egyébként régóta vágyott néhány napos együttlétét.

Kérdésekre, hogy miért túrik ezt, és miért nem állítanak követelményeket a gyerekek elé, barátnóm és férje azt válaszolta, hogy a pszichológusok szerint nem szabad korlátozat állítani a gyermek elé, mert az személyiségfejlődésükben gátolja őket.

A két gyerek iskolai pályafutását később súlyos problémák terhelték, amelyekért a szülők (természetesen) mindig az iskolákat okolták. Mára felnőttek. Önző, alkalmazkodni képtelen, csak a saját boldogulásukkal foglalkozó, erőszakos lányokká váltak. Jussukat kikövetelték, s most magukban élnek. Szüleik, akikkel nem törődnek, megkeseredett emberek lettek a gyermekek szeretetlenségétől. Nemrég a lányokkal is találkoztunk. Nem boldogok ők sem. Tele vannak panasszal a világ ellen, amely nem érti meg őket.

Akkor azzal a megnyugvással térünk haza Svájcából, hogy lám, ha lényegesen szegényebb is, mennyivel harmonikusabb a mi életünk. A magyar gyermekek mennyivel fegyelmezettebbek. Mert úgy nevelik őket a szüleik is és az iskola is. És felnőtt korukra boldogabbak lesznek, hisz gyermekként megtanulták a kötelességteljesítés és az együttélésekben nélkülözhetetlen alkalmazkodás tudományát.

Az így nevelt gyermekek – pályám során több ezret megismertem – nem voltak sajnálni valóak. Épp ellenkezőleg. Emberi méltóságukat senki nem sértette (hacsak balszerecséjük nem hozta össze őket egy-egy pályára alkalmatlan pedagógussal), fejlődésüket nem nyomorította, kibontakozásukat nem akadályozta. De megkövetelték tőlük (szülők és pedagógusok egyaránt), hogy végezzék tisztességesen a dolgukat. Hogy tanuljanak. Hogy írják meg a házi feladatokat. Hogy menjenek el az iskolába akkor is, ha éppen jó film megy a TV-ben. Hogy tiszteljék egymást és a felnőtteket. Hogy ne okozzanak kárt, szenvedést másoknak. Mindezt a gyermek szeretetével, változatos módszereket alkalmazva érték el a nevelők. Ha a növendék ellenállt, akkor bizony jelzésekkel, figyelmeztetésekkel, esetleg büntetéssel próbálták meg nevelői rávenni a normák követésére. A gyerekek értették ezeket a parancsokat. Szerették a világos rendet, amely biztonságot nyújtva jelölte ki mozgásterük kereteit. Ha lázadoztak is olykor (ki ne tenné?), előbb vagy utóbb megtapasztalták és elfogadták, hogy rendben, szabályok (azaz korlátok) kö-

zött, azokat elfogadva-alakítva, a többieket nem bántva, vagyis a közösséghez alkalmazkodva kell boldogulni, önmagukat megvalósítani, és lehet boldogan élni.

Ezt az utóbbi nevelői gyakorlatot, amely tehát erkölcsi értékrendből következő normákat állít és azok mentén végzi a nevelői tevékenységet, normatív pedagógiának nevezzük. Nem porosznak (mint ahogy sokan – tudatlanságból – mondják, amely a gyermeki személyiséget nem tisztelve parancsol, irányít és büntet). A másikat, a Svájcban megtapasztaltat pedig értékrelativista, liberális pedagógiának.

Kelet-Közép-Európára, így Magyarországra mindeddig a normatív pedagógia gyakorlata volt jellemző. Eközben, főleg nyugat-európai mintákat követve, megjelentek a különféle alternatív vagy reformpedagógiák a másik, azaz liberális oldalon. A kettő jól megfér egymás mellett az elmúlt másfél évtizedben nálunk. A különböző pedagógiai elméletek és gyakorlatok termékenyítőleg hatottak egymásra. És az sem közömbös, hogy ebben a sokszínűségben ki-ki megtalálhatta a neki tetsző, gyermeke egyéniségének vagy szükségleteinek leginkább megfelelő pedagógiai műhelyt, azaz iskolát.

Ma kevésbé találok megnyugtatónak gyermekeink állapotát, mint húsz évvel ezelőtt. A közoktatásról szóló törvény módosításának szövegét olvasva pedig szorongás fog el. Mert a paragrafusokból kiolvasható kilátásaink ugyanolyan rosszak, mint amit svájci látogatásunk alkalmával tapasztaltunk meg. Aggódva kell látnunk ugyanis, hogy Magyar Bálint minisztériuma véget kíván vetni a kialakult pedagógiai sokszínűségnek, és minden áron a liberális pedagógiai gyakorlatot írja elő. A parlamenti erőfölény birtokában, jogi úton kíván szabályozni alapvető szakmai kérdéseket, és egy tollvonással meg akarja szüntetni a nálunk hagyományos és máig eredményes normatív pedagógiai gyakorlatot. Olyan ez, mint ha az orvostudományi egyetemek professzorai helyett a Parlament határozná meg, hogy mostantól kezdve milyen szikével lehet és szabad csak operálni a sebészek...

A törvényjavaslat értelmében a jövőben nem volna szabad írásbeli házi feladatot adni a hétvégére. Az indoklás úgy szól, hogy szüntessük meg ezáltal gyermekeink értelmetlen túlterhelését. Legyen idejük élni, szórakozni, „önmagukat megvalósítani”.

Ezek szerint a házi feladat a gyermek személyiségére kártékonyan ható, üldözendő bűncselekmény. Mintha az értelmes tanulás, az önálló munka lehetőségét kínáló, vagy a tanultak begyakorlását szolgáló házi feladatok nem épp a gyermek épülését szolgálnák! Vajon elkorcsosultak a mai felnőtt nemzedékek amiatt, hogy hétvégi házi feladatokon nőttek fel? Az elvégzendő munka, amely a hétvége termékeny óráiból időt követel magának, talán ellensége a fejlődő embernek? Nem. Évezredes emberi tapasztalat igazolja, hogy csak sok-sok gyakorlás útján lehet eredményesen tanulni. És alkalmanként épp a hétvége nyugalma teremt ehhez mással nem pótolható lehetőséget.

„Néha agyonterhelik a gyerekeket a túlzott mértékű hétvégi feladatokkal” – mondják. Bizonyára ilyen is van. Ha igen, az pedagógiai hiba, amely ellen szülőnek, pedagógusnak, igazgatónak egyaránt tiltakoznia kell és lehet. Megvannak rá az eszközök egy iskolában. De törvénnyel megtiltani, hogy egyáltalán legyen-e házi feladat vagy sem, értelmetlen, nevetséges és megengedhetetlen. Történetesen sok szülő éppen örül annak, hogy gyermeke értelmes feladatokkal tudja eltölteni a hétvége néhány óráját. Addig sem csavarog, vagy nem a Való Világ szellemet és erkölcsöket bénító nihilizmusát nézi a képernyőn. Sőt, a szülő azt is tapasztalhatja, hogy ilyenkor komoly fejlődést tud felmutatni a gyermek épp a hétvége nyugalmaiban és az összefüggő időben végzett munkának köszönhetően. Ezért tehát szakmailag is helyesnek tartja és igényli a normális mennyiségű hétvégi házi feladatot. Épp ezért ilyen pedagógiai programot hirdető iskolát keres a gyermekének. Mi történik az ilyen szülővel, ha netán a jelen formájában fogadja el a törvényt a parlament? Hová forduljon jogainak érvényesítéséért?

De olvasok ennél elképesztőbb argumentumot is. A jogalkotók köreihez tartozó szakemberek némelyike azt állítja, hogy a hétvégi házi feladat tovább növeli az esélyegyenlőtlenséget (!!!), ezért kell betiltani. Mivel hogy a hátrányos helyzetű roma kisgyerek,

akinek nincsenek otthon megfelelő körülményei a tanuláshoz, még jobban lemarad, miközben társai valamit fejlődnek a hétvégén is. Ez az érv több, mint felháborító. Azért talán, mert vannak, akik nem tudnak otthon tanulni, másoknak, a többségnek is tiltsuk meg? Ahelyett, hogy a nehéz helyzetben levők számára teremtenénk emberibb körülményeket, nekik segítenénk felzárkózni, inkább az ő mércéjükhez igazítsuk a tanulásban érdekelték tanítását is? Mi ez, ha nem lefelé nivellálás? Megengedhető ez Magyarországon, ahol a szellemi erőforrás a legfontosabb nemzeti kincsünk?

Van-e egyáltalán joga a törvényhozásnak egy ilyen szakmai kérdésben kényszerrel alkalmazni? Hitem szerint nincsen. Az egyetlen józan megoldás az lenne tehát, ha kihagynák a törvényből a házi feladatra vonatkozó tilalmat, és visszautalnák azt a szakmai kérdések körébe.

Hasonló természetű probléma, amely nem kis vihart kavart eddig, az évisméltés tilalmának törvényben történő bevezetése az alsó tagozaton. Az indoklás itt úgy hangzik, hogy mivel a gyermekek nem egyforma ütemben fejlődnek, és vannak, akik a többieknél csak sokkal későbbben lesznek képesek olvasni és számolni megtanulni, adjunk nekik türelmet, és ne alázzuk meg, ne büntessük bukással. Így biztosítsunk számukra a többiekkel egyenlő esélyeket. Mindebben persze sok igazság van. A gyerekek valóban nagyon különbözőek, és a bukás valóban szégyen lehet. Ám ebből nem az következik, hogy felállítsuk az évisméltés tilalmát! Ha ugyanis az írni-olvasni, számolni nem tudó kisgyerek végigmege társaival egészen a negyedik osztályig, s eközben várjuk a csodát, hogy majd csak megtálsododik egyszer, az sem neki, sem a társainak nem jó, sőt, kifejezetten káros lehet. Évezredek pedagógiai tapasztalat, hogy magasabb szintű tudást csak megfelelő alapokra lehet építeni. Az írás, olvasás, számolás ilyen alapok, amelyeket rendszerint a második osztály végére kell lerakni. Ezek hiánya mellett a gyermek nem fog tudni fejlődni a továbbiakban. A tanító dolga meg szakmailag megoldhatatlan lesz, ha a harmadikban-negyedikben négy különböző évfolyamnak megfelelő tudású, ráadásul motiválatlan gyermekekkel kell egyszerre foglalkoznia. Avagy vissza kívánunk térni az ún. osztatlan iskolák gyakorlatához? Lehet persze, hiszen azokra igen magas színvonalú differenciális pedagógia volt jellemző. De talán mégsem véletlen, hogy négyszáz évvel ezelőtt *Comenius* rájött: jobban kedvez a tanuláshoz, ha a tanulókat tudásuk (és többnyire életkoruk) szerinti homogén csoportokba osztja be az iskola!

Mit üzen az évisméltés törvényben megfogalmazott tilalma a társadalomnak? Azt, hogy nincsenek igazi követelmények. Hogy teljesítmény nélkül is lehet boldogulni. Tehát ne tanulj, ne tégy erőfeszítéseket, majd megoldják mások a problémáidat. Nem kell a magad sorsát a kezébe venned, gondoskodnak rólad úgyis. Ismerős ideológia ez: a szuverén szabad polgár helyett a kiszolgáltatott alattvalókat ilyen „emberbarát” eszmék mentén lehet előállítani. Vajon ezt akarják a törvényalkotók?...

Mi legyen hát akkor a lemaradókkal, ha nem akarjuk őket a társaikkal együtt tartani? Néhányuknak az évisméltés (és nem a bukás!) lehet a megfelelő megoldás. Az évisméltés ugyanis nem büntetés, hanem adott esetben racionális pedagógiai döntés. Ám a legtöbb esetben ennél sokkal hatékonyabb eszköz az ún. felzárkóztató év vagy időszak megszervezése. Ezt alapvetően az különbözteti meg az évisméltéstől, hogy itt néhány fejlesztő pedagógus egyénekre szabott programok szerint foglalkozik a lemaradt gyerekekkel mindaddig, amíg el nem érik a továbbhaladáshoz szükséges szintet. Akár egy pedagógus – egy gyermek, és ha kell, egész tanéven keresztül. Ez bizony pénzbe kerül. De ez az egyetlen hatékony ellenszere a lemorzsolódásnak. Erre volna szükség (az évisméltés lehetőségének meghagyása mellett) ahhoz, hogy a sok hátrányos helyzetű kisgyerek lehetőleg elkerülhesse az iskolai kudarcokat. Erre kell áldozni a költségvetésből, és nem látzatmegoldást eredményező divatos programokra! És nem a buktatás tilalmával átrakni a felelősséget a súlyos társadalmi problémát megoldani képtelen tanítók vállára!

Köztudott, hogy a 2000-ben lezajlott PISA-mérések rossz bizonyítványt állítottak ki a 15 éves magyar fiatalok szövegolvasási készségéről és matematikai eszköztudásáról.

Egyéb mérések pedig azt mutatják, hogy az eredmények tendenciája lefelé halad. A romló teljesítményeket a diákolimpiákon aratott sikereink sem feledtetik. Mindez tény, korántsem örvendetes igazság. Ám ami ebből következik, az sokféle lehet.

Nálunk az oktatási miniszter és csapata arra az álláspontra helyezkedett, hogy két évvel meg kell növelni az általános iskola alsó tagozatát a felső rovására, s ettől várhatóak majd a jobb eredmények. Indoklásul azt hozzák fel, hogy a nálunk lényegesen jobb eredményeket elért országokban négy évnél hosszabb az iskolai alapozó szakasz. Ki kell tehát nálunk is tolni hat évre, és számítani kell a szakos tanárok felét az ötödik-hatodik évfolyamról, vegyék át helyüket a tanítók. Ez az iskolaszervezeti vízió sejlik föl a közoktatási törvény módosításának szövegéből.

Szomorú (véletlen?), hogy a médiában a házi feladatok és a bukás tervezett tilalma mellett teljes mértékben háttérbe szorult ez a – talán – legsúlyosabb problémája a tervezett módosításnak. Legsúlyosabb azért, mert az iskolaszervezetet, a hagyományokat, a pedagógusképzést és a foglalkoztatást egyaránt érinti.

Legelőször is az tűnik szembe, hogy nincs bizonyított ok-okozati összefüggés az iskolaszervezet és a tanulói eredményesség között. A PISA-felmérés jó helyezettei nagyon is eltérő iskolaszervezeteket mondhatnak magukénak. Az Európai Uniónak sem véletlen, hogy nincs szabványa az iskolaszervezetre: meghagyja azt a nemzeti oktatáspolitikák hatáskörében. Sokkal nyilvánvalóbb az összefüggéseket a pedagógusok megbecsültsége, munkájuk ellenőrzése, a pedagógusképzés és a domináns pedagógiai kultúra vonatkozásában keresni. Csakhogy ezeknek radikális megváltoztatása óriási szellemi és anyagi erőforrásokat követel. Mivel erre a látszat szerint nincsen kormányzati szándék, az egyszerűbbnek tűnő megoldást, az iskolaszervezet átalakítását vette tervbe a minisztérium. Régi vágya ez a most hangadó szakember-gárdának, hiszen a sok vihar közt 1995-ben megszületett Nemzeti alaptanterv (alkotói ugyanazok a szakemberek) voltaképpen már elővételezte e törekvést.

Mit eredményezhet a tervezett átalakítást? Az ötödik-hatodik osztályban zömmel majd tanítók fogják az órák felét tartani, ráadásul „nem szakrendszerű oktatás” keretében. Hogy ez utóbbi mit jelent, azt nehéz elképzelni. (Ha azt, amire asszociálni lehet, vagyis konkrét ismeretek nélküli képesség- és készségfejlesztést, akkor elég ijesztő a kép: a semmiről ügyesen kommunikáló félművelt tudálékosok tömeggyártásának víziója rémlik fel.) De nemcsak ez itt a baj. Hanem az is, hogy tanítóink egy része nem készült fel a 10-11 éves, prepubertás korba lépő gyerekek eredményes nevelésére, képzésére. Továbbá mi lesz a felső tagozatos szaktanáraink egynegyedével? Mi lesz a tanárképző főiskolákkal? És mi fog történni a kistélepülések általános iskoláinak hetedik-nyolcadik osztályával, amelyek nem lesznek képesek szaktanárokat alkalmazni a lecsökkent óraszámok, a finanszírozhatatlanság miatt? Folytatott-e megnyugtató párbeszédet a politika a szakmával és a társadalommal erről a nagy horderejű kérdésről? Készültek-e számítások az iskolaszervezet voluntarista átalakításának várható következményeiről? A válaszok nemek vagy nincsenek.

Miért kell akkor ezt az átalakítást forszírozni? Azért, hogy ne terheljük túl a gyermekeinket – hangzik a válasz. Ami megint csak tetszetős féligazság. Tény ugyanis, hogy valóban sok fölösleges ismeretet tanítunk ma az iskolákban. Vajon, miért? A pedagógusok megátalkodottsága, túlkapásai miatt? Dehogy. A pedagógus is szenved, szakmai lelkiismerete tiltakozik is az értelmetlen tananyagmennyiség ellen. Ám ő nem tehet mást, mint hogy megpróbálja a lehetetlent: megtanít mindent, amit a tantervek, illetve a tankönyvek tartalmaznak, és amiket a felvételi vizsgákon megkövetelnek a felvételiző fiataloktól. A tanulói túlterhelést tehát csak a tantervi, tankönyvi és a kimenet-szabályozás egyidejű módosításával lehet értelmesen és eredményesen megoldani. Minden egyéb látszatmegoldást hoz, nagy energiák és komoly veszteségek árán. Az iskolaszervezet átalakítása pedig előkészítetlen, kellőképpen végig nem gondolt, veszélyes játék.

Még számtalan, rossz perspektívát nyújtó pontját említhetném a közoktatási törvény tervezett módosításának. Azt például, hogy az iskolák és a pedagógiai munka szakszerű ellenőrzése helyett továbbra is az oktatásügytől idegen minőségbiztosítás kap benne prioritást. Miközben megnő az iskolák szakmai önállósága és kevés garancia van a tantervi dilettantizmus ellen. Vagy hogy a szülők és a diákok kötelességei eltörpülnek a jogaik mellett. Vagy azt, hogy a hátrányos megkülönböztetések túlrészletezett tilalma könnyen előidézheti, hogy a pedagógusok a feljelentéstől való félelmükben nem mernek a differenciálás hatékony eszközához nyúlni, és egyengyermekeként bánnak majd tanítványaikkal.

Szeretném hinni, hogy a józan ész ezúttal diadalmaskodni fog az egyoldalú szakmai elfogultság és a hatalmi gög felett. Ha nem ez történik, néhány év múlva gyermekeink ugyanazt a rémképet idézik majd elénk, mint amit húsz évvel ezelőtt Svájcban megtapasztaltam. Ebben akkor is biztos vagyok, ha az Országos Köznevelési Tanács többsége támogatólag foglalt állást a törvény tervezett módosítás mellett. Ezúttal azonban a testületbeli kisebbségnek van igaza.

Abstract

Pedagogic practice in Hungary, as everywhere in Central Europe, is traditionally normative.

This implies a practice which is firmly rooted in traditional norms and values and which sets high standards and requirements. Beside this mainstream approach, there are also so-called alternative or 'value-relative' pedagogies.

This article looks at how the impending amendments to the Education Act aim to impose this latter approach on all of our schools by law. The author argues that this is an unwarranted and inappropriate step and warns of the consequences of such a forced move.